

БРИГІНЕЦЬ

Олександр Олексійович
BriginetsO@meta.ua

УДК 343.98

д.ю.н., доцент,
професор, Університет
державної фіскальної
служби України,
Навчально-науковий
інститут права

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ЗЛОЧИННІ ДІЇ З ВІДОМОСТЯМИ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ АБО БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

ESPECIALLY THE BEGINNING OF CRIMINAL PROCEEDINGS ABOUT CRIMINAL ACTIONS WITH STATEMENTS, WHICH ARE COMMERCIAL OR BANKING SECRET

У статті аналізуються питання початку кримінального провадження про злочинні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю. Визначено особливості вітчизняного законодавчого забезпечення початку кримінального провадження про злочинні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю. Стаття підготовлена із застосуванням діючих актів, які мають відношення до даної проблеми.

В статье анализируются вопросы начала уголовного производства о преступных действиях со сведениями, которые составляют коммерческую или банковскую тайну. Определены особенности отечественного законодательного

обеспечения начала уголовного производства о преступных действиях со сведениями, которые составляют коммерческую или банковскую тайну. Статья подготовлена с применением действующих актов, которые имеют отношение к данной проблеме.

The article analyzes the issues of the beginning of criminal proceedings about criminal actions with information, which constitute commercial or banking secret. Previously, the existence of a stage of excitation of criminal case in criminal proceedings of Ukraine contributed to the findings by law enforcement that a crime took place. This gave the opportunity to start the legal procedure required for investigating such cases. So, after appropriate verification, began a criminal process. But now the opportunity is lost. That is, the stage of excitation of criminal case in criminal proceedings of Ukraine is currently lacking.

Scientific-practical comments of the current Criminal procedure code determine only the question of registration of statements and messages on criminal offenses in the Unified register of pre-judicial investigations. It is associated with the beginning of criminal proceedings.

The criminal procedure code and other normative legal acts appropriately regulate the order of interaction between the members of the investigative team. Very important is the competence of the investigator and the operative worker shall not be violated as a side sldara and operational worker.

The article defines the features of the domestic legislative support to start criminal proceedings on the criminal actions with information, which constitute commercial or banking secret. From the introduction of modern methods of investigation of stability in the functioning of the economic security of the state and the possibility of its further development.

Ключові слова: методика розслідування, комерційна таємниця, банківська таємниця

Ключевые слова: методика расследования, коммерческая тайна, банковская тайна

Keywords: methods of investigation, commercial secret, bank secret

ВСТУП

Діючий Кримінальний процесуальний кодекс України досить серйозно змінив процедуру кримінально-процесуального провадження, оновивши понятійний апарат кримінального процесу. Відзначимо, що у КПК України практично відсутні норми, що безпосередньо регламентують стадію порушення кримінальної справи. Саме тому частина дослідників стверджує, що першою стадією кримінального процесу України тепер є стадія досудового розслідування, з якої починається досудове провадження, а стадії, аналогічної порушення кримінальної справи,

взагалі не існує. Саме тому постає питання про належне обґрунтування даної тези.

МЕТА РОБОТИ

Дане дослідження має на меті визначити місце та роль особливостей початку кримінального провадження про злочинні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та статис-

тичні дані. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення норм чинного законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Позиція стосовно відсутності норм, що безпосередньо регламентують стадію порушення кримінальної справи обґрунтовується правилами ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до тексту якої слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, надає повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Перевірка заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення нормами КПК прямо не передбачена. Знаковим є те, що особлива частина КПК, тобто сама процедура кримінального провадження, розпочинається з третього розділу, який називається «Досудове розслідування», а перша глава даного розділу – глава 19 – носить найменування «Загальні положення досудового розслідування». Тобто законодавець нам приводить до висновку, що стадії досудового розслідування жодна інша не передує, саме тому у розділі третьому КПК про дане не згадується. До того ж, ст. 3 КПК, яка роз'яснює термінологію Кримінального процесуального кодексу, зазначає, що стадією кримінального процесу є досудове розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3), яка розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. У вищезгаданій статті також не вказуються стадії, що передують стадії досудового розслідування [1].

Раніше існування стадії порушення кримінальної справи у кримінальному процесі України сприяло констатації співробітниками правоохоронних органів належним чином того, що злочин мав місце, що, у свою чергу, надавало змогу розпочинати юридичну процедуру, необхідну для розслідування таких випадків, а саме, кримінальний процес, після відповідної перевірки. Але у даний час відповідна можливість є втраченою. Тобто і стадії порушення кримінальної справи або відповідної їй стадії в кримінальному процесі України у даний час не передбачено. Вищезгадану позицію також розділяють фахівці з Національної академії внутрішніх справ, що пропонують викладати особливу частину зі стадії досудового розслідування, яка розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудового розслідування [2].

Науково-практичні коментарі до чинного Кримінального процесуального кодексу визначають лише питання реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, з якою пов'язується початок криміна-

льного провадження. Тобто незрозумілими є дії правоохоронних органів у випадку коли з отриманої заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не можна зробити висновок про те, що відповідне правопорушення дійсно мало місце. Адже вищезгадані коментарі лише аналізують процесуальне становище заявника і потерпілого. Відзначимо, що процесуальний статус потерпілого і заявника доволі різняться, а, виходячи з норм чинного КПК України, обидва є наділеними правом подачі заяв про кримінальні правопорушення. Тобто і дії з боку працівників правоохоронних органів мають бути однаковими, але коментар чітко не визначає питання перевірки заяви чи повідомлення, що надійшло від заявника. Стосовно заяви потерпілого, то її не потрібно перевіряти і статусу потерпілого особа набуває автоматично, подавши заяву про кримінальне правопорушення. Але окрім даних про осіб до Єдиного реєстру досудових розслідувань потрібно вносити і обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела [3]. Тобто досить багато залежить від можливості заявника правильно викласти обставини справи.

Діяльність по розкриттю та розслідуванню злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю неможлива без чіткої організації. Питання організації розслідування злочинів були об'єктом дослідження багатьох криміналістів. Організувати розслідування – це означає: вчасно розробити узгоджений план необхідних заходів; налагодити взаємодію між слідчим, оперативними працівниками, фахівцями; забезпечити кваліфіковане керівництво слідчо-оперативною групою; забезпечити проведення регулярних оперативних нарад слідчої групою; налагодити систематичний обмін інформацією і звітністю про результати роботи слідчої групи і кожного слідчого; забезпечити необхідні умови роботи [4].

Для ефективного розслідування злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю необхідна взаємообумовлена діяльність органів досудового розслідування. Як зазначає В.О. Коновалова, сама природа розслідування злочину припускає як необхідну передумову своєї організації поєднання слідчих та оперативно-розшукових дій, так як одних зусиль слідчих органів не завжди достатньо для вирішення численних завдань, пов'язаних з розкриттям злочинів [5].

Виходячи з даних практичного опитування, бачимо, у випадках, коли оперативний працівник і слідчий працюють злагоджено та суворо дотримуються вимог чинних нормативно-правових актів, у результаті доволі якісно і швидко реалізуються оперативні матеріали, а також успішно використовуються процесуальні та непроцесуальні методи при збиранні необхідної інформації та доказів, тобто швидко і повноцінно ведеться розслідування. Адже лише оперативний обмін необхідною для розслідування інформацією, яку одержує як слідчий, так і оперативний працівник дає можливість належним чином координувати оперативні заходи і слідчі дії, своєчасно і тактично грамотно виконувати їх при цьому досить вдало вико-

ристовувати наявні оперативно-розшукові дані та науково-технічні засоби [6].

Координація слідчих дій і оперативно-розшукових заходів здійснюється в процесі планування. На наш погляд, слідчий, ставлячи перед розслідуванням ті чи інші завдання по здобуттю відповідної інформації, повинен належним чином передбачати відповідні можливості оперативно-розшукових підрозділів. Акумулюючи отримані дані, слідчий може визначати напрям розслідування, висувати версії, намічати ті чи інші слідчі дії, розглядати та затверджувати певні рішення, вибирати найбільш ефективні тактичні прийоми проведення слідчих дій. Доволі високий рівень організації взаємодії при розслідуванні злочину забезпечується за допомогою обміну інформацією слідчих і працівників органу досудового розслідування. Інформація працівників органу досудового розслідування, отримана оперативно-розшуковим шляхом, використовується слідчим, а дані, взяті із процесуальних джерел, слугують основою для проведення відповідних оперативно-розшукових заходів. Взаємодія в процесі розслідування передбачає взаємну розробку планів проведення слідчих дій і оперативних заходів, їх здійснення, виконання органом досудового розслідування доручень слідчого і взаємну відповідальність за розкриття злочину та викриття винних.

Кримінальний процесуальний кодекс та інші нормативно-правові акти належним чином регламентують порядок взаємодії між членами слідчо-оперативної групи. Досить важливим є розмежування компетенції слідчого та оперативного працівника, що не мають порушуватися як з боку слідчого, так і оперативним працівником.

Вкрай необхідно умовою правильної організації взаємодії є оперативна самостійність у виборі засобів здійснення вланих повноважень кожним учасником. Слідчий самостійно вирішує, які засоби йому краще використовувати в процесі розслідування злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю. Також слідчий не має права вибирати за допомогою яких методів та засобів оперативним працівникам краще виконувати свою роботу. Виходячи з норм кримінально-процесуального законодавства кожен учасник діє в межах власної компетенції, але персональну відповідальність за результат несе слідчий. Саме тому обговорення тактики слідчих дій може бути колегіальним, але прийняття рішення повинно бути одноосібним, бо це є відповідальність слідчого.

Розслідування злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю неможливе без участі спеціалістів різних галузей знань: банківській сфері, бухгалтерському обліку, комп'ютерних технологій тощо. Участь спеціаліста в проведенні слідчих дій при злочинні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю найбільш поширене при проведенні обшуків, виїмок, в ході допиту, при слідчому огляді документів, призначенні експертиз тощо. Особливо важлива участь конкретного спеціаліста при проведенні слідчих дій, як обшук і виїмка, в ході яких ведеться

пошук і вилучається певна інформація, яка міститься в комп'ютерах.

У той же час, предметом злочинного посягання при незаконному отриманні відомостей, що становлять комерційну та банківську таємницю, є відповідна інформація обмеженого доступу, зафіксована належним чином в паперовому або/чи магнітному вигляді.

З практичного боку, до переліку даних, що охороняються власниками, як правило, входять дані, що відносяться до наступних сфер комерційної діяльності, а саме: у сфері виробництва, у сфері науково-технічної діяльності, у сфері фінансового забезпечення комерційної діяльності, у сфері постачання та збуту, у сфері банківської діяльності, у сфері управління організацій та у сфері забезпечення безпеки. У сфері виробництва до таких даних можемо віднести відомості про технології виготовлення товарів; про бази даних ЕОМ і характеристики програмного забезпечення автоматизованих ділянок виробництва, а також відомості про нові матеріали і технології їх застосування. У сфері науково-технічної діяльності такими даними можуть виступати відомості про мету та завдання, а також хід перспективних досліджень; розробку та удосконалення технологічних процесів; результати досліджень. У сфері фінансового забезпечення комерційної діяльності можемо віднести дані бухгалтерського, податкового та управлінського обліку; показники фінансово-господарської діяльності; відомості про структуру цін на продукцію, що випускається, рівень прибутку. У сфері постачання та збуту до таких даних відносимо нововведення у сфері методів маркетингових досліджень; результати вивчення ринку, оцінка стану і перспективи розвитку ситуації на ринку. У сфері банківської діяльності до таких даних відносимо відомості про фінансове становище клієнтів банку; про джерела фінансування; про питання отримання кредитів під конкретний проект, їх розмір та окремі умови. У сфері управління організацій до таких даних відносимо інформацію про механізм підготовки, прийняття, виконання управлінських рішень; інформацію про результати нарад; відомості про організацію внутрішньо службових питань. У сфері забезпечення безпеки до таких даних відносимо відомості про організацію захисту комерційної таємниці, про місцях і умовах зберігання носіїв інформації; про систему охорони в організації і підприємстві.

У науці криміналістики на основі пізнання закономірностей формування, причин і форм повторюваності способу вчинення злочину виділяють чотири основних способи незаконного отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю. Першим з них є отримання відомостей шляхом заволодіння документом, в якому вони містяться. Даний спосіб полягає у викраденні офіційних документів, створених юридичною або фізичною особою, оформлених та засвідчених в установленому порядку. Другим способом є отримання конфіденційної інформації шляхом заволодіння предметом (речовиною), продуктом виробництва, відомості про який становлять комерційну таємницю. Третім способом є отримання відомостей без заволодіння документом (предметом),

тобто отримання конфіденційних відомостей від навмисне розповсюджуючих інформацію обізнаних осіб; отримання конфіденційної інформації від обізнаних осіб, що розповсюджують її з необережності; отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю шляхом розвідувального опитування. Четвертим способом виступає отримання відомостей шляхом технічного спостереження [7].

Також на початковому етапі потрібно приділити увагу визначенню особистості злочинця. До числа суб'єктів, які забезпечують незаконне отримання інформації, входять: організації чи підприємства, що є конкурентами на ринку; організації чи установи, що займаються збором інформації на комерційній основі для подальшого перепродажу; в окремих випадках розвідувальні органи інших держав; кримінальні структури.

Безпосередньо особами, що збирають відомості, складові комерційної чи банківської таємниці можуть виступати такі: особи, які працюють у даній організації, що є власником комерційної таємниці та отримали доступ до конфіденційної інформації у зв'язку з виконанням посадових обов'язків; особи, які раніше працювали у даній організації, але були звільнені і мають правові зобов'язання по збереженню таємниці; особи, що працюють у партнерів власника конфіденційних відомостей; службовці правоохоронних, контролюючих та інших державних органів та організацій, що одержали доступ до комерційної таємниці у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

На початковому етапі кримінального провадження при розслідуванні злочинних дій з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю необхідно розпочати визначення мотивів і цілей злочину. До мотивів незаконного отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, належать: інтереси особистості, що здійснює незаконні дії; емоційні дії особистості, до яких відносяться помилкове товариство, хибно зрозумілий борг, бешкетництво, страх.

ВИСНОВКИ

Відзначимо, що сучасне положення нашої держави є унікальним. Пояснюється це тим, що в її існуванні доволі велику роль відіграють негативні фактори, а саме: проблеми у економічній сфері; нестабільність у політичній площині; складна військова ситуація та інші. Проблеми визначення місця та ролі початку кримінального провадження про злочинні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю потрібно приділити особливу увагу. Саме від впровадження сучасних методів розслідування залежить стабільність у функціонуванні економічної безпеки держави та можливість її подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // ВВР України. – 2013. – № 9-10. – С.474. – (з наступними змінами).
2. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (особлива частина). – МВС України. Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2012. – С.8.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К., 2012. – С.464 – 467.
4. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник / Под ред. В.Ю. Шепитька. - Харьков: ООО "Одиссей", 2001. - С. 33.
5. Топорков А.Л., Сербін В.С. Роль і місце предмета злочинного посягання в розробці криміналістичної характеристики незаконного отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю // Актуальні проблеми юридичних та економічних наук: Збірник матеріалів Всеросійської наукової конференції. Москва. 12-13 лютого 2009 р. М., 2009. С. 108 — 117.